

1995. smijenjen je Mikelić s čela vlade, a prevladali su oni koji se zalažu za brzo ujedinjenje s Republikom Srpskom. Međunarodna zajednica je početkom 1995. ponudila Plan Z-4, prema kojem bi Srbi u Hrvatskoj praktički dobili status "države u državi". No, vodstvo pobunjenih Srba nije bilo u mogućnosti da procjeni političku i vojnu realnost, već je uporno odbijalo bilo kakve pregovore koji bi doveli u pitanje potpunu neovisnost RSK. Na taj način pobunjeni Srbi su pomogli Hrvatskoj u odluci da vojnim putem, u akcijama "Bljesak" i "Oluja", povrati svoja okupirana područja i ugasi RSK. Autor smatra da bi se Tuđman, u slučaju da je vodstvo RSK bilo spremno prihvatiti pregovore, našao pod velikim pritiskom međunarodne zajednice da te pregovore prihvati i odustane od vojne opcije. Istočni dio Hrvatske pod nadzorom pobunjenih Srba mirno je reintegriran u sastav Republike Hrvatske 1998. na temelju Erdutskog sporazuma od 12. studenog 1995. između hrvatskih vlasti i vodstva Srba iz istočnog dijela Hrvatske.

U posljednjem *jedanaestom* poglavlju autor se osvrće na odlazak pobunjenih Srba tijekom "Bljeska" i "Oluje". Autor je mišljenja da je znatan broj Srba prihvatio uvjerenje da s Hrvatima više nema suživota. Zbog toga je tijekom akcija "Bljesak" i "Oluja" srpsko stanovništvo napustilo ta područja, odnosno krajinske vlasti planirale su i provele evakuaciju.

Na kraju knjige je zaključak na hrvatskom i sažetak na engleskom jeziku i popisi Vlada srpskih (autonomnih) oblasti i RSK.

U ovom prikazu nisu obuhvaćene sve teme i problemi koje autor obrađuje i ana-

lizira. Knjiga *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.* predstavlja pionirsko historioografsko djelo. Autor otvara brojna pitanja, ali i nudi odgovore utemeljene na dostupnim izvorima. Kao djelo iznimno bogato izvorima i nastojanjima da se oni objektivno interpretiraju ono je nezaobilazno i temeljno u svim daljnjim istraživanjima.

Davor Pauković

STVARNI FIDEL CASTRO

LEYCESTER COLTMAN, NAKLADA
LJEVAK, ZAGREB 2005., 383 STR.

U Hrvatskoj, gdje je izdavanje historioografske literature postalo prije iznimkom nego uobičajenim događajem, i to kako stranih prijevoda, tako nažalost i domaćih izdanja, i gdje je stanje i brojnost biografske literature još i gore, svako novo izdanje dobro je došlo. Među tim dobrodošlim pridošlicama na police nalazi se i biografija Fidela Castra "Stvarni Fidel Castro" Leycestera Coltmana koja se u Hrvatskoj simbolično poklopila s 50. obljetnicom početka kubanske revolucije.

Karijerni britanski diplomat godinama se profesionalno bavio Latinskom Amerikom – tijekom 80-ih je bio načelnikom Odjela za Latinsku Ameriku britanskog Foreign Officea, a prije nego li je od 1991. do 1994. godine bio i britanskim veleposlanikom na Kubi, duže je vrijeme službeno boravio u Meksiku i Brazilu.

Knjiga na svoje 383 stranice kronološki prati Castrov život od rođenja 1927. godine, a završava s početkom 21. stoljeća

i kraćim osvrtom na postkastrovske perspektive Kube. Jednostavno koncipirana da kronološki slijedi Castrov životni put, knjiga nije i uravnotežena jer je nesrazmjerno mnogo prostora i vremena posvećeno Castrovom odrastanju i počecima političkog djelovanja na havanskom sveučilištu prema poprilično malenom prostoru posvećenom razdoblju nakon kubanskog povlačenja iz Angole, a pogotovo po Castrovu kubansku revoluciju dramatičnim događanjima u vrijeme raspada SSSR-a za što je rezervirano jedva desetak stranica. Upravo je šteta što je kritično razdoblje Castrove vlasti na Kubi u periodu kada s dolaskom Gorbačova, a zatim i s raspadom SSSR-a, Kuba ostaje bez stotina milijuna dolara godišnje financijske pomoći, tako slabo opisano. Gotovo usputno Coltman spominje kako je Gorbačov prvo srezao, a onda i zaustavio ekonomsku pomoć te smanjio razinu ekonomske razmjene što je rezultiralo nestašicama benzina i energetskim redukcijama na Kubi. Na sličnoj razini spominje i mađarsko i poljsko, nakon demokratskih promjena i pada komunizma u tim državama, otkazivanje ekonomskih ugovora s Kubom. Umjesto podataka o krizi koju je to izazvalo na Kubi, Coltman ostaje na lako dostupnim podacima o četvrtom kongresu kubanske komunističke partije održanom u listopadu 1991. godine, a na kojem su izostale očekivane i stidljivo najavljivane reforme i, za knjigu uobičajeno, prikazivanjem Castrove duhovne nepopustljivosti kroz izjave o ionako očajnoj kvaliteti mađarskih autobusa za kojih više nije bilo rezervnih dijelova i pozivanju Kubancima da se više koriste biciklima "jer su zdraviji i bolji za okoliš" (str. 317).

Izostanak kvalitetnijih podataka iz tih prijelomnih godina, tim je veći jer su se događale u vrijeme Coltmanova veleposlaničkog mandata u Havani koje je, uzimajući u obzir njegov pristup dokumentima i brojne susrete s Castro, mogao itekako rasvijetliti brojnim dragocjenim informacijama.

Međutim, cijela koncepcija knjige i nije zamišljena niti realizirana na način najrodniji interesima povjesničara. Za početak, ona ne donosi gotovo nikakve posebno nove podatke koji nisu već bili poznati iz niza knjiga o Castru, interpretacija činjenica više vuče njihovom pojednostavljivanju, nego li analizi i objašnjavanju, a što je sve i razumljivo jer Coltmanova knjiga je prije svega, ipak, namijenjena širokoj publici. Pisana lakim stilom, ona je prvenstveno dopadljivo napisana i zanimljiva pripovijest o jednom od najfascinantnijih političkih lidera 20. stoljeća, a tek zatim i sporedno knjiga o rezultatima i posljedicama Castrove unutarnje i vanjske politike te rad koji bi uistinu pokušao opisati "stvarnog Fidela Castra". Čitana kroz prizmu struke njenog autora – visokopozicioniranog diplomata, te pretpostavljajući kako se u njenim temeljima nalaze i dopisi koje su autor i njegovi prethodnici slali nadređenima u London, iz knjige se barem još jednom da primijetiti moglo bi se reći profesionalno poticana sklonost diplomata prikupljanju, zapisivanju i prenošenju tračeva. "Ljudi su nagađali da je Raulov otac netko drugi, a ne postariji Angel Castro. Najizgledniji kandidat bio je Felipe Miraval ... koji je poticajno kimao glavom i namigivao kad bi ga ostali zatvorenici zapitkivali o tim glasinama". (str. 258)

S druge strane, unutarnja Castrova politika se tek uzgredno spominje, uglavnom kroz opise nekoliko montiranih suđenja, a i tada više kao element opisivanja Castrovog kolorističnog lika koji pritvorenicima iz Zaljeva svinja pristupa kao voditelj talk showa (str. 218) ili televizijski prenošenog suđenja Huberu Matosu, jednom od bliskih Castrovih revolucionarnih suradnika koji je posumnjao u smjer kojim ide Kuba nakon Batistinog svrgavanja. Upravo katastrofalne posljedice Castrovog volontarističkog pristupa ekonomiji ("Castro se slabo zanimao za svakodnevno gospodarstvo. Ipak, otpočetak je pokazivao da ga fatalno privlače divovski planovi", str. 183.), opisane su kroz nekoliko anegdota na način da se frapantni podaci o 40-postotnom padu kubanskog gospodarstva u samo dvije godine (str. 329) spominju usput. Nedaće koje je izazvala Castrova fiksacija na određeni gospodarsku granu kod Coltmana su bliže humorističnim epizodama nego li prikazu njihova upravo pogubnog utjecaja na život i standard Kubanaca. Katastrofalne neuspjehe opsesivnih ideja da Kuba postane izvoznikom mliječnih proizvoda, da se izgradi svjetski relevantna farmaceutska industrija ili da se gotovo po cijenu eutanaziranja svih ostalih grana industrije dosegne magična brojka od deset milijuna tona šećera, Coltman prvenstveno iskorištava da bi Castra opisao kao romantičnog zanesenjaka, nego li da bi dokumentirao razmjere kojima je poharao kubansku industriju. (str. 268-270)

Takvim pristupom Coltman se svrstava u krug kubanskih promatrača koji u pohabanim naseljima zemlje raspada-

juće infrastrukture industrijski desetljećima iza suvremenog svijeta, doživljaju Kube kao zemlje ruiniranog gospodarstva, u kojoj se desetljećima stari auti voze podjednako pohabanim ulicama, pretpostavljaju sliku Kube kao egzotične destinacije nedirnute globalnim ekonomskim tokovima kapitalizma.

Izrazito antiamerički nastrojen, pa tako primjerice i američkog veleposlanika imenom spominje tek na 161. stranici, Coltman, inače sasvim sklon prepričavanju tračeva poput spekulacija, pa kada i sam, kao u slučaju spekuliranja o Castrovoj umiješanosti u smrt Camila Cienfuegosa, priznaje kako su neosnovani (str. 194), propušta spomenuti zanimljive činjenice poput one da je kubanska revolucija primala financijske injekcije i od CIA-e. Slično tomu, Coltman ne spominje niti prve Castrove dodire sa sovjetskim komunistima koji su se dogodili još u studenom 1958. godine u Meksiku, a i nedosljedno obrazlaže Castrovo pristajanje uz komunizam. S jedne strane Coltman upozorava kako je Castro bio kritičan prema kubanskoj komunističkoj partiji zbog bezuvjetne poslušnosti prema SSSR-u, da bi onda propustio naglasiti njegove otvorene nesuglasice s Moskvom poput sukobljenih stajališta prema nekomunističkim revolucionarnim pokretima Trećeg svijeta.

Kontrast Castrovih vizija izvoznika revolucije koji je uspio Kubu vojnim intervencijama uplesti čak i u zbivanja u Etiopiji i Angoli i njegovog objektivnog položaja, Coltman dobro ilustrira dijelom koji se odnosi na raketnu krizu. U događaju koji je bio jednim od vrhunaca Hladnog rata, a koji je iniciran postavljanjem

sovjetskih raketa na Kubu, Castro je igrao sasvim sporednu ulogu običnog “davatelja usluga prostora” za sovjetske rakete. Osim brojnih prosvjeda, bučnih prijetnji i vatrene govora, Castro nije imao nikakva utjecaja na događanja niti na američko-sovjetske nadmudrivanja koja su rezultirala povlačenjem raketa. (“Napokon je opet sažeo svoj pogled na Hruščova: Maricon! (peder)”, str. 234). Ipak, i tu nekritički i površno sagledava širu pozadinu koja je dovela do krize stavom kako je Hruščov poslao rakete motiviran željom da njima od SAD-a izbori bolju taktičku poziciju, prvenstveno američkim koncesijama u Zapadnom Berlinu.

Ipak, niti detaljnije opisan tijek intervencije u Angoli kojem je “Castro posvećivao 80 posto svojeg vremena” (str. 301), nije dodatno objašnjen i vrlo dobrim kubansko-angolskim vezama. Prema Coltmanu ispada kako je intervencija isključivi rezultat činjenice da je Castro, eto, napokon dobio priliku negdje poslati svoje revolucionarne snage. (“Kako bi mogao odbiti poziv kolege revolucionara kojemu prijete Sjedinjene Američke Države i aparthejdski režim Južne Afrike? Nije dugo oklijevao.”, str. 283)

Iako bi Coltmana bilo teško okarakterizirati kao naivnu osobu – ipak se radi o profesionalnom diplomatu koji je u vrijeme konzervativne Margaret Thatcher bio šef Odjela za Latinsku Ameriku u Foreign Officeu i kojeg je upravo konzervativna, dakle ne bi se moglo reći i Kubi sklona, britanska vlada poslala na Kubu. Stoga se, za početak, da izvući zaključak kako je Castrova fascinanta osobnost uz Kubance (kako drugačije objasniti njegovih pet desetljeća na vlasti bez ozbiljnijih unutrašnjih izazo-

va, a i kubansko podnošenje njegovih višesatnih govora, što odličnom anegdodom o dosadi koju je kod slušatelja u Havani nakon pola sata izazvao Mandelin govor prema interesu s kojim je odslušan tko zna koji po redu Castrov višesatni ekspozé), očarala i autora. Iako se Coltman trudi zadržati ekvilibrističan odnos spram Castra, pa romantičarskim opisima suprotstavlja kritičke opaske o njemu poput po slušatelje upravo neizdržive tvrdoglavosti, fascinacija je popustila pred neutralnom objektivnošću. Zbog toga se njegov opis Castra relativno oštro dijeli u dva stava: kritični odnos gdje naglašava Castrovu tvrdoglavu nepopustljivost, egoističnost i bahatost te blagonaklonost spram Castrove egzotične osobnosti. Kritičniji dio knjige odnosi se na Castrovo odrastanje i studiranje na havanskom sveučilištu, da bi u knjizi autorov odnos postajao sve topliji kako se kronološki napisana knjiga približava vremenu u kojem je i sam Coltman imao priliku kroz brojne službene, ali i neformalne susrete, osobno upoznati Castra.

U prilog knjizi bi se moglo reći i kako Coltman razložno argumentira uvijek fascinantni spoj revolucionara i borca za socijalnu pravdu te društvenu revoluciju s diktatorom koji nepobitnim smatra nužnost obrane tekovina, kako dobrih, tako i onih zlosretnijih, revolucije svim raspoloživim sredstvima, a istine radi valja spomenuti i kako je konačan izgled knjige, sa svim svojim nedostacima poput izostanka izvora i citata, rezultat preuranjene Coltmanove smrti. Coltman je namjeravao knjizi dodati i izvore korištenih citata, ali je umro prije nego li je to i stigao napraviti.

Zvonimir Mamić

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Godina LVIII
Zagreb 2005.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LVIII, str. 1-244, Zagreb 2005.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor

Slaven Bertoša

Mirjana Gross

Tvrtko Jakovina

Ivan Kampuš

Franko Mirošević

Ivica Prlender

Tomislav Raukar

Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH

Grafička priprema i tisak:

Ibis-grafika, IV Ravnice 25, Zagreb